

Visby

Valdemar Atterdag og det pantsatte land

Erik Menved (konge 1286-1319) forsøgte med magt at genetablere Valdemar Sejrs nordtyske rige. Det havde han en vis succes med. Men da han ud over danske krigere også brugte lejetropper, kostede erobringskrigene enorme summer. Samtidig var en af konsekvenserne af krigene, at danske byer mistede en stor del af fjernhandelen med tyske handelsbyer. Det betød, at kongen fik mindre ind i skat fra byerne. For at dække udgifterne til krigene pantsatte Erik Menved dele af riget.

I sin håndfæstning måtte hans efterfølger Christoffer 2. (konge 1320-1326) love at indfri pantet og ikke udskrive flere skatter. Det løfte overholdt han ikke, så der udbrød oprør, og han blev afsat.

Da panthaverne besluttede at indsætte Valdemar Atterdag på tronen i 1340, herskede han reelt kun over den nordligste del af Jylland. Alligevel forventede panthaverne, at han indfriede gælden. Noget af den betalte Valdemar med penge, han fik for salget af Estland til en tysk ridderorden. Andre penge opkrævede han i skat. Den øgede skattebyrde førte til, at jyske stormænd forsøgte at gøre oprør, som Valdemar dog slog ned. Endelig tog han dele af det pantsatte rige fra panthaverne med magt.

I 1360 var det meste af riget samlet, og der var nogenlunde ro. Valdemar Atterdag underskrev den såkaldte Landefred. Det var en slags kontrakt mellem kongen og folket, hvor Valdemar bl.a. lovede at overholde rigets love og de privilegier (særrettigheder), som stormændene havde.

Landefreden sikrede Valdemar ro til erhverve sig nye landområder. I 1332 havde den svenske konge Magnus Eriksson frikøbt det pantsatte Skåne, der tidligere var en del af det danske rige. Den sorte Død i slutningen af 1340'erne havde svækket Sverige økonomisk. Der var uro og flere stormænd gjorde oprør mod kongen – et oprør, der oven i købet var ledet af kongens egen søn. Derfor kunne Valdemar uden at møde alvorlig modstand erobre Skåne i 1360. Magnus Eriksson, de mecklenburgske hertuger og Hansaen, det magtfulde forbund af tyske handelsbyer, accepterede erobringen. Hansaen fordi Valdemar Atterdag lovede dem handelsprivilegier – ganske vist mod en betydelig sum penge. Med erobringen af Skåne sikrede Valdemar Atterdag sig også skatter fra Skånemarkedet.

Øen Gotland, der lå midt i Østersøen, hørte formelt til Sverige. Gotlænderne havde en mindre skatteforpligtigelse til den svenske konge, men reelt regerede han ikke på øen. Gotlands største by Visby var en rig handelsby, som var med i Hansaen, og dens indbyggere bestod af tyske, danske og svenske købmænd og håndværkere. Den dag i dag viser de mange store kirker, at øens overvejende bondebefolkning var forholdsvis velhavende. Det hang sammen med den livlige handel med russerne og befolkningen i det baltiske område. Men forholdet mellem øens bondebefolkning og borgerne i Visby var anstrengt. I slutningen af 1200-tallet udbrød der endda borgerkrig på øen mellem Visbyborgerne og bønderne. Byen var omgivet af en 10 meter høj ringmur med tårne, som måske mere skulle beskytte Visby mod gotlænderne end udefrakommende angribere.

Det kan ikke fastslås, hvad der fik Valdemar Atterdag til at planlægge en erobring af Gotland og Visby. Gotland som sådan og i særdeleshed hansebyen Visby havde på alle områder tidligere haft gode relationer

til Danmark. Formentlig var Valdemar Atterdags intention med erobringen at styrke kontrollen med handelen i Østersøområdet, som var mindsket efter salget af Estland. Under alle omstændigheder var angrebet ikke en pludselig indskydelse. Kilder viser, at i foråret 1361 advarede den svenske konge Magnus Eriksson om et forestående angreb. Der er dog historikere, som hævder, at planlægningen af erobringen skete efter aftale med den svenske konge.

Først tog Valdemar Atterdag, uden at møde nævneværdig modstand, Öland. Den 22. juli 1361 nærmede den danske flåde sig den gotlandske kyst 30-40 km syd for Visby. Man ved ikke hvor stor invasionsstyrken var, men historikere vurderer, at omkring 50 fartøjer deltog, og de medbragte 150-200 heste og ca. 2.500 veltrænede krigere. 20-25 km syd for Visby ved Fjäle myr fandt de første større sammenstød sted, som endte med, at de gotlandske styrker blev nedkæmpet.

Det er uklart, hvorfor de overlevende fra den gotlandske bondehær trak mod Visby. Måske regnede de med at få beskyttelse i byen. Den 27. juli var ca. 1.800 gotlandske mænd samlet foran byens lukkede porte. De blev ikke lukket ind – selv om de ville være bedre beskyttede og sammen med byens krigere fra bymuren og dens tårne kunne bekæmpe den danske hær, der nærmede sig. Ved middagstid gjorde 2.000 veltrænede angribere sig klar. Først sendte armbrøstskytterne byger af pile mod de gotlandske bønder. Den dødelige pilregn fik panikken til at brede sig, og mange forsøgte at flygte ud i voldgraven. Så angreb de danske ryttere, og til sidst blev fodfolkene sat ind, og massakren blev fuldendt.

Blev Visby plyndret?

I middelalderen og langt op i 1600-1700-tallet var det almindeligt, at sejrherren plyndrede en belejret by, hvis byen ikke overgav sig frivilligt, men blev erobret. Plyndringen var en slags bonus og en på forhånd aftalt ret for lejesoldater, der på den måde var motiverede for at gennemføre erobringen. Spørgsmålet er, om Visby blev plyndret eller brandbeskattet, som fremgår af flere kilder – eller det er en myte.

Den 29. juli mødtes Valdemar Atterdag, hans søn Christoffer og andre stormænd ifølge nogle kilder med byens råd i Visby. Andre kilder, bl.a. Detmars Lybske Krønike fra omkring 1380, oplyser, at mødet fandt sted uden for Visby, hvor rådet overlod byen til kongens nåde. Efter en måned forlod den danske flåde Gotland. I løbet af den tid er det sandsynligt, at Valdemar Atterdags krigere har plyndret landsbyer og kirker. I hvert fald findes der flere korte indskrifter, der antyder dette. I Visby selv blev alt hurtigt normalt igen og kontakten med andre hansabyer fortsatte.

Der eksisterer få kilder, der fortæller om selve angrebet. Det drejer sig bl.a. om en notits i franciskanermunkenes årbog. De fleste kilder er formentlig gået tabt, da Visby rådhus brændte i 1523, eller da de svenske rigsarkivalier gik op i røg i forbindelse med Stockholms Slots brand i 1697. I begyndelsen af 1900-tallet fandt man flere massegrave uden for Visby.

[\[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a1/Korsbetningen_i_Visby_utgr%C3%A4vning_1905.jpg/1280px-Korsbetningen_i_Visby_utgr%C3%A4vning_1905.jpg\]](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a1/Korsbetningen_i_Visby_utgr%C3%A4vning_1905.jpg/1280px-Korsbetningen_i_Visby_utgr%C3%A4vning_1905.jpg)

Reaktionen

Valdemar Atterdags erobring af Gotland motiverede Sverige, Mecklenburg, Holsten og en stor del af Hansestæderne til at indgå en anti-dansk alliance. Hanseaterne, mecklenburgerne og holstenerne udrustede en stor flåde, som i 1362 sejlede op gennem Øresund og belejrede Helsingborg. Før en svensk hær nåede til undsætning, befriede Valdemar Atterdags flåde og krigere borgen og erobrede et større bytte, bl.a. en del af hanseaternes skibe. Herefter fortsatte Atterdags hær op i det sydlige Sverige. Det kom til flere slag, hvor Valdemar Atterdags søn og efterfølger Christoffer blev hårdt såret og døde. Der var nu ikke nogen oplagt tronfølger til den danske trone. I Sverige var stormændene efterhånden så utilfredse med Magnus Eriksson Smek og hans søn Håkon, at de afsatte ham. I stedet valgtes Albrecht af Mecklenburg til svensk konge i 1363. I 1365 sluttede Hansestæderne fred med Valdemar Atterdag.

I 1367 dannedes et stort forbund mellem 80 hansestæder. Formålet var at angribe Danmark og dele riget mellem sig. Det var angiveligt i den anledning, at Valdemar Atterdag som en hån mod hansestæderne placerede en forgyldt gås på toppen af et af tårnene på Vordingborg Slot. Men i den efterfølgende to år lange krig fik Valdemar Atterdag problemer. Hanseaterne belejrede og indtog Københavns Slot og siden Skanør, Falsterbo og Helsingborg. Jyske stormænd gjorde oprør imod ham, og holstenske grever besatte Jylland. Det lykkedes ganske vist Valdemar Atterdag at få flere tyske fyrster og bekæmpe forbundet, men det var ikke nok. I 1369 begyndte fredsforhandlingerne i Stralsund. Valdemar Atterdag var rejst bort, og besøgte bl.a. den tyske kejser Carl, og deltog ikke selv i forhandlingerne. Freden i Stralsund fra 1370 betød, at hansestæderne fik en række privilegier på handel og fiskeri i Danmark. Hansstæderne skulle også have hovedparten af de indtægter, som kongen tidligere havde fået fra Skåne, og de overtog også flere skånske slotte og borge som pant.

I 1371 sluttede Valdemar Atterdag fred med hertug Albrecht af Mecklenburg. Hertugen afgav alle sine erobringer mod at Valdemar Atterdag anerkendte, at Albrecht 4., søn af Valdemars ældste datter Ingeborg og hertugens søn Albrecht 3., havde arveret til den danske trone, hvis Valdemar Atterdag ikke efterlod sig mandlige arvinger.

Triggere - I gang med emnet

Valdemar Atterdag brandbeskatter Visby 1361

Carl Gustaf Hellqvists (1851-1890) maleri *Valdemar Atterdag brandbeskatter Visby 1361* kan bruges som anslag. Eleverne arbejder i grupper med billedet.

[[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Valdemar_Atterdag_brandskattar_Visby_\(1882\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Valdemar_Atterdag_brandskattar_Visby_(1882).jpg)]

- For at åbne motivet for eleverne printes billedet, så det er midt på et A3-ark. Den øvrige del af arket opdeles i fem felter – en til hver af vores sanser. Eleverne skal forestille sig at de er tilstede på torvet. De noterer i hvert felt så mange eksempler som muligt på, hvad de kan se, høre, lugte, smage og føle.

Herefter undersøger eleverne billedet ud fra nedenstående punkter:

- Hvad kan I med sikkerhed fastslå, at der foregår der på billedet? Læg mærke til de forskellige situationer billedet viser.
- Hvornår og hvor mener I, at situationen på billedet skal forestille at foregå?
- Billedet viser ikke, hvorfor situationen er opstået, eller hvad der skete bagefter. Skriv 4-6 spørgsmål, som er vigtige at få svar på, for at forstå baggrunden for situationen, og hvilke konsekvenser den fik. Mindst to spørgsmål skal indledes med "hvorfor ..."

Med vejledning fra læreren bearbejdes spørgsmålene til enkle historiske problemstillinger.

Reenactment af angrebet på Visby 1361

Hver sommer afholdes reenactment af Valdemar Atterdags angreb ved Visby. Optagelser herfra kan læreren bruge som en trigger, der kan åbne op for spørgsmål som

- Hvordan foregår slaget?
- Hvad skete der forinden? Hvorfor angreb Valdemar Atterdag Visby?
- Hvad blev konsekvenserne?

Visby 1361-2011 (14:10 min.) <https://www.youtube.com/watch?v=v2RgtKLaVU>

Forslag til undervisningsforløb

Nordeuropa i 1300-tallet

For at styrke elevernes forudsætninger for at forstå de begivenheder, de arbejder med i forløbet, er det hensigtsmæssigt, at eleverne ser kort, der viser:

Grænserne omkring 1300, f.eks.

<https://i.pinimg.com/originals/f1/c0/3a/f1c03ada9221fe988e61713987c3d7b3.jpg>

Hansestæderne og områder hvor de havde indflydelse, f.eks.

<http://www.writework.com/uploads/11/110891/map-extent-hansa-1400.jpg>

Kilderne

Skal hovedvægten i forløbet lægges på elevernes arbejde med temaets kilder, tages afsæt i spørgsmål, der udformes som historiske problemstillinger. Spørgsmålene kan f.eks. udspringe af elevernes arbejde med en trigger.

Læreren kan evt. på baggrund af de faglige kommentarer sætte kilderne i tidsmæssig kontekst. De fleste læremidler til mellemtrinnet, der behandler middelalderen, behandler også ofte Valdemar Atterdag, men angrebet på Visby i 1361, fylder som regel ikke så meget som i svenske læremidler.

Forenklede Fælles Mål

Herunder er forslag til kompetenceområder, -mål, færdigheds- og vidensmål og udspil til læringsmål til 5.-6. klasse. De skal selvfølgelig justeres, så de passer til de konkrete elever og det forløb, der arbejdes med.

Kompetenceområder og -mål	Færdigheds- og vidensmål	Til inspiration: Færdighedsmål omsat til læringsmål
Kronologi og sammenhæng Eleven kan sammenligne væsentlige træk ved historiske perioder	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan identificere brud og kontinuitet i historien • Eleven har viden om væsentlige træk ved historiske perioder 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan fortælle om Valdemar Atterdags erobringer i 1360'erne • Eleven kan karakterisere Valdemar Atterdags krige og konsekvenserne af dem i 1360'erne og 1370'erne som brud eller kontinuitet
	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan redegøre for samspil mellem aspekter fra dansk og omverdens historie • Eleven har viden om samspil mellem aspekter fra dansk og omverdens historie 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan gøre rede for samarbejde og konflikter mellem magtfulde aktører i Nordeuropa i 1360'erne
Kildearbejde Eleven kan med afsæt i enkle problemstillinger anvende kildekritiske begreber til at gøre rede for fortolkninger af fortiden	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan formulere enkle historiske problemstillinger • Eleven har viden om kriterier for opstilling af enkle historiske problemstillinger 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan bruge forløbets triggere til stille relevante spørgsmål vedrørende magtforhold i Nordeuropa i midten af 1300-tallet
	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan bruge kildekritiske begreber i arbejdet med historiske spor, medier og andre udtryksformer • Eleven har viden om kildekritiske begreber 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan demonstrere færdigheder i at anvende kilder til at få viden om samarbejde og konflikter i Nordeuropa i midten af 1300-tallet • Eleven kan bruge de tilgængelige kilder til at belyse problemstillinger
Historiebrug Eleven kan perspektivere egne og andres historiske fortællinger i tid og rum	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan analysere brug og funktion af fortalt historie • Eleven har viden om særtræk ved fortalt historie 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan finde eksempler på kilder, der fortæller noget forskelligt om den samme fortidige begivenhed. • Eleven kan give grunde til, hvorfor kilder fortæller forskelligt om fortidige

		begivenheder <ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan forklare, hvordan fortalt historie om begivenhederne i 1300-tallet er brugt i eftertiden
--	--	--

Opgaver

Historiemaleri

Historiemaleriet havde sin storhedstid over det mest af Europa i sidste halvdel af 1800-tallet. Tidens kunstnere fik til opgave at fremstille værker, der viste nationernes fordums storhed, og som skulle bidrage til nationsopbygningen som fandt sted i de fleste europæiske lande i perioden. Carl Gustaf Hellqvists (1851-1890) maleri *Valdemar Atterdag brandbeskatter Visby 1361* fra 1882 er et fint eksempel på ophavstidens svensk nationalistiske opfattelse af begivenhederne.

Hvad skete der så?

Eleverne vælger individuelt eller parvis en af de mange personer på maleriet. På baggrund af deres historiske viden om erobringen af Gotland og deres fantasi digter de en fortælling i form af en novelle, en dramatisering, et fiktivt interview med en person på billedet eller en tegneserie (brug f.eks. Pixton fra Skoletube-pakken). Fortællingen skal indeholde følgende:

- Præsentation af den valgte person.
- Hvordan personen oplevede erobringen af Visby. Hvor befandt de sig osv.
- Hvordan personen oplevede brandbeskættningen på torvet.
- Hvad der skete med personens liv i de følgende år.

På nedenstående Thinglink kan eleverne finde flere oplysninger om figurer og detaljer på maleriet.

<https://www.thinglink.com/scene/1006576099510976515>

Evaluering

Historiske sammenhænge

Eleverne får parvis et ark med 20 sekskanter. Brug evt. dette link, der genererer sekskanter:

<http://pamhook.com/solo-apps/hexagon-generator>. I hver sekskant noterer eleverne et udsagn om en person, magtforhold, institution, tendenser, hændelse, strukturer osv., som de husker fra forløbet. De kan evt. også tegne eller indsætte billeder på sekskanterne.

De udfyldte ark med sekskanter kan evt. lamineres. Herefter klippes sekskanterne fra hinanden.

Elevarrene bytter deres sæt af sekskanter.

Opgaven er at finde sammenhænge mellem udsagnene. Er der en sammenhæng mellem to sekskanter, placeres de med en side mod hinanden. Der kan være flere sekskanter, som hører sammen med udsagn på den ene eller begge trekanter. De placeres også med siden mod hinanden. Det drejer sig om at finde så mange sammenhænge som muligt. Eleverne skal selvfølgelig kunne begrunde sammenhængene.

Spørgsmål til kilderne 1. Valdemar Atterdag og slaget ved Visby i 1361

Kongen ville genopbygge landet

- Hvad betyder "det gamle danske land"?
- Hvilket indtryk giver kilden af Valdemar Atterdag og hans betydning?
- Ville et nyt læremiddel beskrive Valdemar Atterdag på samme måde? Hvorfor?

Kampen om Skåne og det store sildemarked

- Læs kilde 1: Er kildens beskrivelse af mængden af sild i Øresund troværdig? Begrund.
- Se kilde 2: Hvilket indtryk giver kilden af mængden af sild i Øresund?
- Billedet er fremstillet på et tidspunkt, hvor der ikke længere var så mange sild i Øresund som tidligere i middelalderen. Hvad kan være grunden til, at motivet viser, at der er rigtig mange sild?

Valdemar Atterdag indtager Visby

- Hvem er mon rytterne til venstre i billedet?
- Hvilket indtryk giver kilden af den danske hær og svenskerne?
- Kan man ud fra kilden sige noget om ophavsmandens holdning til begivenhederne? Hvordan?
- Billedet er fra en anskuelsestavle. Det blev brugt, når læreren i historie skulle fortælle om angrebet på Visby. Hvordan tror du, at læreren fortalte om begivenheden?

Mindekors ved Visby

- Hvorfor mon teksten på korset er så neutral om gotlændernes død?
- Hvem henvender korset og teksten sig til?

En krønike fortæller om erobringen af Gotland

- Hvordan fik Valdemar Atterdag sine krigere med på togt?
- Hvilket indtryk giver kilden af Valdemar Atterdag og hans riddere?
- Hvad vil du gerne vide, hvis du skulle stole helt på kilden?

Brandbeskatning af Visby

- Hvem mener du, at ophavsmanden (kunstneren) holder med - indbyggerne i Visby eller Valdemar Atterdag og de danske krigere?
- Hvordan kan du se det?
- Kunstneren ville gerne vise, hvad der skete, og hvordan Visby så ud i 1361. Det er ikke lykkedes særlig godt. På linket kan du se eksempler på, hvad der er galt.
<https://www.thinglink.com/scene/710756284017672192>. Overvej hvad kilden så kan bruges til.

Undervisningsbog om slaget ved Visby

- Hvad var ifølge kilden Valdemar Atterdags begrundelse for at erobre Visby?
- Hvilken opfattelse giver kilden af Hansesæderne?
- Hvordan passer kilden med anskuelsestavlen af Valdemar Atterdag, der indtager Visby?

- Hvorfor nævnes brandbeskatningen af Visby ikke?

Kong Valdemars drilledigt

- Hvem er gæssene og hønsene?

Gåsetårnet der skulle håne fjenden

- Hvilken virkning havde gåsetårnet mon på hansaen – og på befolkningen i Danmark?
- Kender du andre eksempler på mindesmærker og symboler, der skal håne eller rose et andet folk eller land?